

Alaerialised, kellelt on võetud vabadus kirminaalõiguse alusel

*Väljavõte CPT 24. Üldaruandest,
mis avaldati 2015ndal aastal.*

1. Esialgsed märkused

96. 1998 ndal aastal esitas CPT 9. Üldaruandes kriteeriumid, millest Komitee lähtub, tehes oma tööd külastades asukohti, kus alaealised (s.t. alla 18. aastased inimesed¹) viibivad vabaduskaotuses. Eraldi oli aruandes kindlaks määratud teatud rida kaitsevõimalusi, mida tuleks pakkuda kõikidele kinnipidamisasutustes viibivatele alaealistele, samuti tingimused, mis peaksid olema alaealiste jaoks tagatud kinnipidamiskeskustes. Komitee leiab, et on aeg standardite ülevaatamiseks, mis tuginevad Komitee külastustel alates 1998ndast aastast ja tuleb arvestada arenguid Euroopas ja mujal, keskendudes käesolevas dokumendis kriminaalõiguse kohaselt kinnipidamisasutustes viibivatele alaealistele.

Kohe alguses märgib CPT taaskordselt, et komitee esitatud standardeid tuleb käsitleda täiendavalt neile, mis on toodud muudes rahvusvahelistes dokumentides, nimelt 1989nda aasta Ühinenud Rahvaste Konventsioonis Laste Õiguste koha, samuti Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee Soovitust CM/Rec (2008) 11 liikmesriikidele, mis puudutab Euroopa Reegleid alaealiste seaduserikkujate jaoks, kelle osas on rakendatud karistusi või meetmeid ("Euroopa reeglid alaealiste seaduserikkujate jaoks"), milles sisaldub üksikasjalik reeglite komplekt alaealiste seaduserikkujate jaoks Euroopas.² Komitee toetab Laste Õiguste Konventsiooni Artiklites 3 ja 37.b ning Euroopa Reeglites alaealistele seaduserikkujatele, Reeglites 5 ja 10 põlistatud aluspõhimõtteid, nimelt seda, et kõikides toimingutes või hagides seoses alaealistega, tuleks eelkõige arvesse võtta nende parimaid huve ja nende vabaduskaotust tuleks rakendada alles kõige viimase abinõuna nii lühikeseks ajavahemikuks kui võimalik.

¹ Enamikes Euroopa Nõukogu osalisriikides on kriminaalse vastutuse miinimumvanuseks seatud 14 või 15 aastat, samas on taoline miinimumvanus üksikutes riikides 8 kuni 13 aastat.

² Vt. samuti 1985nda aasta Ühinenud Rahvaste Standardit Miinimumreeglite kohta Õigusemõistmiseks Alaealistele ("Pekingi reeglid"), 1990nda aasta Ühinenud Rahvaste Reegleid Vabaduskaotuses Viibivate Alaealiste Kaitseks ("Havanna reeglid"), 1990nda aasta Ühinenud Rahvaste suuniseid Alaealiste Kuritegevuse Ennetamiseks ("Ar-Riyadi suunised") ja Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 2010nda aasta suuniseid lastesõbraliku õigusemõistmise kohta.

2. Politsei kinnipidamiskohtades vahi all olevad noored

97. Pidades meeles, et CPT töömandaadiks on teha ennetustööd, oli Komitee külastuste prioriteediks kindlaks teha, kas vabaduskaotuses viibivaid alaealisi on väärkoheldud. Kahetsusväärset ei ole alaealiste tahtlik väärkohtlemine õiguskaitse ametnike poolt veel täielikult välja juuritud ja on siiani tõsiseks mureks terves reas Euroopa riikides. CPT delegatsioonidele laekuvad jätkuvalt usaldusväärsed vihjed väärkoheldud kinnipeetud alaealistest. Sageli sisaldavad taolised vihjed lööke, lakse, rusikahoope või kepihoope hetkel, kui alaealised kinni võetakse (isegi pärast seda, kui ta on kontrolli alla saadud), transpordi ajal või järgnevatel ülekuulamistel kinnipidamiskohtades. Alaealiste jaoks ei ole ka ebaharilik, kui neist saavad ähvarduste või sõnalise kuritarvituse ohvrid (sealhulgas rassistlikku laadi sõnaline kuritarvitamine), ajal, millal nad on kinnipidamiskohtades.

98. Väärkohtlemise oht esineb inimestel ajavahemikul, mis järgneb otseselt kinnipidamisele. Sellepärast on CPT toetanud kolme põhilise tähtsusega ennetusmeetet (nimelt kinnipeetud inimeste õigused teavitada lähedast sugulast või muud inimest tema kinnipidamisest ja juurdepääs advokaadile ning arstile), mis peaksid kehtima kinnipidamise algusest peale (s.t. alates hetkest, kui inimene peab jääma kinnipidamisasutusse). Arvestades alaealiste erilist haavatavust leiab CPT, et politseis vahi all olevad alaealised peaks alati saama kasutada järgnevaid lisavõimalusi väärkohtlemise ärahoidmiseks:

- õiguskaitseametnikel peaks alati olema formaalne kohustus tagada, et sugulasele või muule täiskasvanud inimesele (kolmandale isikule), keda alaealine usaldab, teatatakse tema kinnipidamisest (vaatamata sellele, kas ta taotleb, et seda tehtaks);
- kinnipeetud alaealine ei tohiks kunagi olla politsei poolt üle kuulatud või temalt ei või nõuda esitada ütlust või alla kirjutada mõnele dokumendile õigusrikkumis(t)e kohta, mille kordasaatmises teda kahtlustatakse, ilma advokaadi juuresolekuta ja, põhimõtteliselt, usaldatud täiskasvanu juuresolekul (valikuvõimalus “ei soovi advokaati” ei tohiks olla rakendatud alaealistele);
- infoleht ülaltoodud kaitsevõimalustega peaks olema jagatud kõikidele vahi alla võetud alaealistele viivitamatult pärast nende saabumist kinnipidamiskohta. Infoleht peab olema lastesõbralik, kirjutatud lihtsa ja selge keelekasutusega ning olemas olema mitmes eri keeles. Eraldi tuleb hoolitseda selle eest, et alaealised saavad täielikult sellest informatsioonist ka aru.

99. CPT leiab, et kedagi ei tohiks hoida kinnipidamisasutustes pika ajavahemiku jooksul, sest taolised asutused ei paku selleks tavaliselt sobivaid tingimusi ja asjakohast korraldust. Lisaks on kogemus näidanud, et politseis vahi all olevad inimesed on palju haavatavamad ja neil on sageli suurem oht sattuda piinamise või muude väärkohtlemiste ohvriks. Sellest tulenevalt peaks eriti suuri pingutusi tegema alaealiste kinnipidamisasutustes kinnipidamise aja minimaalseks lühendamiseks. Mõnedes riikides hoitakse alaealisi jätkuvalt politsei ja oskondades kümme päeva või enamgi – sellised praktikad on lubamatud. CPT leiab, et reeglina ei tohiks alaealisi hoida kinnipidamisasutustes kauem kui 24 tundi. Lisaks tuleks igakülgset pingutada, et alaealisi ei paigutataks tavalistesse politseikambritesse, pigem viibiks nad noortesõbralikus keskkonnas. Selleks oleks vägagi soovitatav, et moodustataks alaealistega tegelevad politseiüksused, nii et nad saab nii kiiresti kui võimalik eraldada tavaliselt politseis vahi all olevatest inimestest ja majutada spetsialiseerunud keskusesse.

Kahetsusväärset näeb ja kohtab Komitee jätkuvalt politseis vahi all olevaid alaealisi, kes majutatakse täiskasvanutega samasse kambrisse. Asjade selline seis on lubamatu. Alaealised on haavatavad ja see tähendab, et juba põhimõtteliselt tuleks nad majutada eraldi täiskasvanutest.

100. Lisaks peaks sageli või ainult alaealistega töötavaid õiguskaitseametnikke, kes esmajoones pühenduvad noorte kuritegevuse ennetamisele, eraldi välja õpetama ja täiendkoolitama.

3. Alaealiste kinnipidamiskeskused

a. Sissejuhatus

101. CPT on juba kaua eestkõnelenud sellest, et kõik kinnipeetud alaealised, keda kahtlustatakse või kes on süüdi mõistetud kriminaalkuriteos, peaks olema hoitud eraldi selle vanuse jaoks ettenähtud kinnipidamiskeskustes, mis pakuvad vanglale mittesarnanevat keskkonda ja korraldust, mis on kohandatud just alaealiste vajadustele, samuti töötajaskonda, keda on eraldi välja koolitatud nendega tegelemiseks. Kahetsusväärset on see kõik väga kaugel tegelikkusest mitmes Euroopa Nõukogu osalusriigis. Edasiarenemist on küll toimunud, tagatakse, et vangi mitte saadetavaid alaealisi ei hoita koos täiskasvanutega, vaid ainult neile mõeldud keskustes. Kuid liigagi sageli on nendes keskustes väga halvad olmetingimused ja veel enamgi, kuivõrd töötajad ei ole eraldi väljaõppega, on alaealiste kinnipeetvate jaoks väga algeline korraldus ning tugi ja järelevalve pole asjakohane. See tähendab, et alaealistele ei pakuta sihtotstarbelist tegevust ega ka eluuskuste koolitamist, mis oleks neile kasuks tava ühiskonda taaskaasamiseks pärast nende vabanemist.

Komitee on külastanud tervet rida alaealiste kinnipidamiskohti mitmes riigis, mis on ka tõepoolest neile keskendunud ja tuginevad nn.elamisüksuste (living units) põhimõttele. Nendes asutustes on väikesed üksused paljude töötajatega, igasse üksusesse kuulub piiratud arv üksiktube (tavaliselt mitte enam kui kümme tuba), samuti ühine ala. Alaealistele pakutakse väga erinevaid eesmärgistatud tegevusi terve päeva jooksul ja töötajad edendavad üksuse ühtekuuluvuse tunnet. CPT leiab, et selline keskus ongi mudeliks, kuidas hoida kinnipeetud alaealisi kõikides Euroopa riikides.

102. Nagu eelpool nimetatud, ei peaks alaealised (kas eelvangistuses või kohtuotsuse juba saanud) reeglina viibima täiskasvanute asutustes, vaid eraldi selle vanuserühma jaoks ettenähtud ruumides. CPT leiab, et kui neid erandkorras hoitakse täiskasvanute kinnipidamiskohtades, tuleks nad alati majutada täiskasvanutest eraldi, täiesti eraldi üksusesse. Olles seda öelnud, tunnistas Komitee, et on pooltargumente, et alaealised osaleks kambrivälistes tegevustes täiskasvanud kinnipeetavatega koos, rangelt sellel tingimusel, et töötajad teostavad asjakohast järelevalvet. Sellised olukorrad tekivad näiteks siis, kui asutuses on väga vähe või ainult üks alaealine seaduserikkuja, tuleb võtta meetmeid, et vältida alaealiste paigutamist *de facto* täielikku eraldusse (isolatsiooni).

103. Kriminaalõiguse kohaselt kinnipeetud alaealised ei peaks põhimõtteliselt olema hoitud koos alaealistega, kes on vabaduskaotuses muudel alustel. Mees- ja naissoost alaealised, kes paigutatakse samasse asutusse, peaks olema majutatud eraldi üksustesse, kuigi nad võivad olla koos päevaste organiseeritud tegevuste käigus asjakohase järelevalve raames. Eritähelepanu peaks osutama eri vanuserühma alaealiste jaotusele, et paremini arvestada nende vajadustega. Samuti tuleks võtta asjakohaseid meetmeid, et tagada taoliste vanuserühmade eraldatus üksteisest, et vältida soovimatut mõjutamist, domineerimist ja kuritarvitamist.

Euroopa Reeglites alaealiste seaduserikkujatele on öeldud, et noori täiskasvanud seaduserikkujaid võib siis, kui on asjakohane, käsitleda alaealistena ja neid vastavalt kohelda. Taoline praktika võib vastavate inimeste jaoks olla hea, kuid nõuab hoolikat korraldamist, et vältida negatiivse käitumise tekkimist. Selles osas leiab CPT, et igat üksikjuhtumit tuleb hinnata eraldi, et otsustada, kas konkreetse kinnipeetava jaoks on asjakohane üleviimine täiskasvanute asutusse, kui ta jõuab täiskasvanu ikka (s.t. saab 18-aastaseks), võttes arvesse ka tema karistusaja ülejäänud pikkust, tema küpsusastet, mõju teistele alaealistele ning muid asjakohaseid tegureid.

b. Olmetingimused

104. Hästi disainitud alaealiste kinnipidamiskeskus võib pakkuda positiivseid ja isikupäraseid tingimusi alaealiste kinnipidamisel, austades nende inimväärikust ja eraelu kaitset. Kõik ruumid peaks olema sobiva mööbliga ja loomuliku valguse ning sobiva ventilatsiooniga.

Alaealised peaks reeglina olema majutatud üksiktubadesse; vajadusel tuleks esitada põhjuseid, miks mõne alaealise parimates huvides on jagada magamisruumi teise kinnipeetavaga. Alaealistega tuleks kooskõlastada, enne kui magamisruumi paigutatakse ja nad peaks saama öelda, kellega koos nad sooviksid olla majutatud.

Tuleks teha igakülge pingutusi, et vältida alaealiste paigutamist suurtesse magamisruumidesse, sest CPT kogemused näitavad, et sellega tekib oluliselt suurem oht vägivallaks ja teise inimese kasutamiseks enda huvides. Tegelikult tuleks suurte magamisruumidega (kambritega) asutused üldse järk-järgult ära kaotada.

105. Lisaks peaks alaealistel olema vaba juurdepääs puhastele tualett- ja pesuruumidele, austades nende eraelulist puutumatus. Eraldi tuleks pöörata tähelepanu, et naissoost noortel oleks vaba juurdepääs tualett- ja pesuruumidele, samuti isikliku hügieeni vahenditele.

106. Alaealiste seadusrikkujatele peaks võimaldama nende endi riiete kandmist, kui see on sobiv. Nendele, kellel endil ei ole sobivat riietust, peaks asutus andma mittevormilise riietuse.

c. Reziimisisesed tegevused

107. Kuigi sihipärase tegevuste puudumine on kahjulik ükskõik millisele kinnipeetavale, on see eriti kahjulik alaealistele, kellel on eraldi vajadus kehalise tegevuse ja vaimse toetamise järele. Alaealistele tuleks pakkuda kogu päeva jooksul täiskava hariduse, spordi, kutsekoolituse, meelelahutuse ja muude eesmärgistatud kambrivälise tegevustega.

108. Füüsiline aktiivsus peaks olema alaealiste päevakava oluline osa. Kõikidele alaealistele tuleks võimaldada regulaarne harjutamine, vähemalt kaks tundi päevas, millest õues peaks olema vähemalt üks tund ja eelistatavalt veelgi kauem. Väljas olevad harjutusväljakud peaks olema avarad ja sobiva varustusega, et alaealistel oleks tegelik võimalus ennast füüsiliselt arendada (näiteks sportida); halva ilma puhuks peaks olema varikatus.

109. Asutusse sissevõtmisel tuleks igale alaealisele koostada individuaalne plaan, kus on konkreetselt toodud eesmärgid, ajakava ja vahendid, millega eesmäärke saavutada, et kõige paremini kasutada aega, mille jooksul vastav alaealine on kinnipidamiskeskuses, et välja arendada oskusi ja pädevusi, mis tal aitavad taasintegreeruda ühiskonnaga.

110. Kinnipidamise ajal alaealistele pakutud haridus ja kutsekoolitus peaks olema samalaadne tavaühiskonnaga, mida õpetavad kutselised õpetajad/koolitajad ja kinnipidamisel alaealised peaks saama sama liiki diplomi või tunnistuse (pärast haridustsükli edukat lõpetamist) nagu tavaühiskonna haridusasutustes käivad alaealised. Tuleks võtta meetmeid, et koolituse lõputunnistustel ei oleks mingit märget seose kohta kinnipidamisasutusega. Arvestades mitmete alaealiste eriti rasket tausta, tuleb teha pingutusi nende innustamiseks ja ärgitamiseks, et nad käiks õppetundides või kutsekoolituse kursustel kohal ja osaleks töökodades, kus nad saavad õppida oskusi, mis on neile kasulikud pärast vabanemist. Terves reas riikides täheldas CPT alaealiste koolitamist arvutite vahendusel (sealhulgas internet) ja/või lubades valitud kinnipeetud alaealistel käia tavaühiskonna koolides väljaspool asutust. Taolisi praktikaid peaks soodustama.

111. CPT soovib samuti rõhutada seda, et naissoost alaealised ei peaks mingil juhul saama vähem hoolitsust, kaitset, abi ja koolitust kui meessoost alaealised, kuigi neid on palju väiksem arv ja kinnipidamiskeskused on peaaegu alati kohaldatud meessoost alaealiste jaoks. Vajadusel võib võtta lisameetmeid, et tagada võrdväärne kohtlemine.

112. Erinevates asutustes, mida CPT külastas, täheldati erinevate innustusviisidega korraldust, kus edasiarenemisega kaasneb kiituse avaldamine alaealistele, kes on koostöövalmid ja käituvad hästi, samal ajal kui negatiivselt käituvate kinnipeetavate vastu näidati üles vähem usaldust kui eelnevalt, samuti kehtestati neile erinevaid piiranguid. CPT vaatevinklist võib käitumisest lähtuv kohtlemine olla hea, soodustades seda, et alaealised järgivad rühmas elamise reegleid ja suunduvad iseenda edasiarendamisel ülesehitavale teele. Siiski võib käitumisrikkumiste puhul innustuste kõrvalejätmine kiiresti tekitada inimesel tunde, et ta on millestki ilma jäetud, mis ei ole kooskõlas miinimumreeglitega. Eriti tuleks võtta kasutusele meetmeid, et vältida selliste alaealiste allutamist korrale, mis on peaaegu samaväärne teistest isoleerimisega üksindusse. Lisaks peavad kehtima formaalsed ja läbipaistvad menetlused, et “kasvatusmeetmed” ei muutuks või ei tunduks ebaõiglased.

d. Tervishoid

113. Uurides tervishoiu teemat kinnipidamiskohtades juhendus CPT oma töös tervest reast üldisest kriteeriumist (juurdepääs arstiabile; meditsiiniabi võrdväarsus; patsiendi nõusolek ja salastatus; ennetav tervishoid; kutsealane sõltumatus ja kutsealane pädevus). Lisaks on Komitee oma 23. Üldaruandes esitanud üksikasjalikult standardeid, mis puudutavad kinnipidamisasutuste tervishoiuteenuste ülesannet väärkohtlemise ennetamisel (nimelt tehes süstemaatiliselt sissekandeid vigastuste kohta ja edastades teavet vastavatele ametivõimudele). Loomulikult kehtivad kõik eelloetletud standardid võrdselt ka alaealiste kinnipidamiskeskuste jaoks.

114. Samas pöörab CPT alati erilist tähelepanu vabaduskaotuses alaealiste meditsiinilistele erivajadustele. On eriti tähtis, et alaealistele pakutavad tervishoiuteenused moodustaks tervikliku osa multidistsiplinaarsest (meditsiiniline-psühholoogiline-sotsiaalne) programmist. See tähendab muu hulgas, et alaealiste asutusse saabumisel toimuks kõikide täielik füüsilise- ja vaimse tervise ning psühholoogiliste ja sotsiaalsete vajaduste individuaalne hindamine ning et alati oleks tihe koostöö asutuse tervishoiu meeskonna (arstid, õed, psühholoogid, jne.) ja teiste kutseliste töötajate vahel, sealhulgas eraldi väljaõpetusega kasvatus-töötajad, sotsiaaltöötajad ja õpetajad, kellel on regulaarne kontakt kinnipeetavatega. Eesmärgiks oleks tagada, et alaealistele kinnipeetavatele antud tervishoiuteenus oleks osa sotsiaalse toetamise ja teraapia programmist.

115. Kõikide alaealistega tuleks läbi viia põhjlaikud vestlused ja raviarst või arstile tagasisidet andev õde peaks nende kehalist (füüsilist) seisukorda kontrollima nii kiiresti kui võimalik pärast nende kinnipidamiskeskusesse saabumist; eelistatult nende saabumise päeval. Kui see toiming korralikult teostatakse, siis see arstlik läbivaatus peaks võimaldama asutuse tervishoiuosakonnal kindlaks määrata alaealised, kellel on võimalikud terviseprobleemid (näiteks uimastisõltuvus, seksuaalse kuritarvitamise kogemus ja kalduvused enesetappule). Kui sellised probleemid piisavalt varakult avastatakse, siis on kergem ka tegelikult toimivaid ennetusmeetmeid rakendada asutuse hooldusprogrammi raames, kuhu kuulub meditsiiniline - psühholoogiline - sotsiaalne tegevus.

116. On laialdaselt tunnustatud, et kinnipeetud alaealistel on kalduvus riskikäitumisele, eriti uimastite, alkoholi ja seksuaalsete praktikate osas, ja nad võivad suurema tõenäosusega endale ise viga teha. Järelikult peaks igas alaealiste kinnipidamiskeskuses olema tervikprogramm sõltuvusprobleemidega toimetulekuks (sh ennetus ja ravi), samuti enesevigastuste ja enesetappude ennetamine. Ennetavas tervishoiukavas on veel üheks oluliseks osaks teadmised nakkushaigustest. Alaealiste vaimse tervise probleemidega peaks tegelema psühhiaatrid ja psühholoogid, kelle erialaks on laste ja teismeliste vaimne tervis.

117. Naissoost alaealistele peaks alati pöörama erilist tähelepanu – neile tuleb võimaldada juurdepääs naistearstidele ja anda naise tervise-alast haridust. Rasedad alaealised ja noored kinnipeetavad emad peaks saama asjakohast tuge ja arstiabi; võimalusel tuleks kohaldada alternatiivkaristusi, mitte kinnipidamist. Kinnipeetud naissoost alaealistele rakenduvad ka vastavad standardid, mida CPT käsitles oma 10. Üldaruandes.³

118. Tervishoiutöötajad peaks täitma aktiivset ülesannet toidu kvaliteedi ja koguse seiramisel. Alaealiste toitumiskava peaks olema muu hulgas hinnatud sellega, et koostatakse toitumise kava nende alaealiste jaoks, kes on veel kasvamise järgus.

e. Kinnipidamiskeskuse töötajaskonna (personali) teemad

119. Alaealiste vahi all hoidmine ja hoolitsus on eriti keeruline ülesanne. Tuleks arvestada, et paljud neist on kannatanud füüsilist, seksuaalset või vaimset vägivalda. Töötajad, kes seda ülesannet täidavad, peaks olema hoolikalt valitud vastavalt nende isiklikule arengule, kutsealasele aususele ja võimele hakkama saada tööga selle vanuserühmaga, hoides alal heaolu. Eraldi peaks astuma samme, et tagada eriväljaõppega õpetajate, psühholoogide ja sotsiaaltöötajate regulaarne kohalviibimine alaealiste kinnipidamiskeskustes. Töötajad peavad olema pühendatud tööle noortega ja suutlikud neid suunama ja innustama. Et vältida vanglataolist keskkonda, ei tohiks alaealistega otsekontaktis töötavad inimesed kanda kumminuia, kasutada pihustavaid aineid või muid vahendeid. CPT on täheldanud mitmetes alaealiste kinnipidamiskeskustes, et valvetöötajad ei kannu kinnipidamiskoha vormiriietust, seda praktikat peaks soodustama. Eri soost töötajate kaasamine võib olla positiivse mõjuga nii kinnipeetavate eluhoiakule ehk eetosele kui ka luues hoolitsevama ja pingevabama õhkkonna.

120. Kõik töötajad, ka need, kes tegelevad kinnipeetavate valvuga, kes on alaealistega otsekontaktis, peaks saama kutsealast koolitust nii baas väljaõppena kui ka pideva täiendõppena ning saama asjakohast asutusevälist tuge ja järelevalvet oma ülesannete täitmisel. Erilist tähelepanu töötajate koolitusel peaks pöörama tegelemisele vägivaldsetele vahejuhtumitega, eriti oskusele lahendada pingeid sõnaliselt, et vähendada kutsalaselt väärkohtlemise kasutamist.

121. Asutuste juhtkond vastutab eraldi ettevaatusmeetmete kasutamise eest, et kaitsta alaealisi kõikide väärkohtlemise vormide kasutamise eest, sealhulgas seksuaalne või muud laadi inimese ärakasutamine teise inimese huvides. Töötajad peaksid valvsalt suhtuma ahistamise märkidesse (sh füüsilised ja seksuaalsed rünnakud, sõnaline ründamine, väljapressimine ja teistele alaealistele kuuluvate asjade varastamine). Nad peaks teadma, kuidas õigesti reageerida ja olema ennetava hoiakuga, et taoliste vahejuhtumite esinemist ennetada.

f. Kontakt välismaailmaga

122. Hea kontakti soodustamine välismaailmaga võib olla kasulik kinnipeetud alaealistele, kellest paljudel on käitumisprobleemid, mis on seotud emotsionaalsest hoolivusest ilmajäämisega või suhtlusoskuste puudumisega. Tuleks teha igakülgseid pingutusi, et kõigil alaealistel lubataks ühenduses olla oma perekondade ja muude inimestega alates hetkest, kui nad kinnipidamiskeskusesse saavad. Perekonna mõistet tuleb vabalt tõlgendada, kaasates ka kontaktide võimaluse nende inimestega, kellega alaealistel on tekkinud pereliikmega sarnane suhtlemine, isegi kui see suhtlemine ei ole ametlikult näha. Alaealiste ühiskonda kaasamiseks tuleks lubada regulaarseid viibimisi väljaspool asutust (kas saatjaga või üksinda) nii palju kui võimalik.

³ Vt. CPT/Inf (2000) 13, lõiked 26 kuni 33.

123. Alaealised peaks saada külastusõiguse enam kui tund igal nädalal ja nad peaks saada külastusi ka nädalavahetustel. Lühiajalised külastused peaks olema lubatud reeglina avatud tingimustes.

CPT on mõnedes riikides täheldanud, et alaealistel on lubatud saada pikaajalisi järelevalveta külastusi. Välja arvatud juhtudel, kui see ei ole nende enda parimates huvides, tuleks taolist lähenemist eriliselt tervitada, selleks et edendada perekonnaelu alaealiste ja tema lähisugulaste jaoks ning nende taaskaasamiseks ühiskonda.

124. Kõik alaealised, ka eelvangistuses, peaks saada sagedase juurdepääsu telefonile ja võimaluse kasutada kogu aeg õigust kirjavahetusele. Kui esineb turvakaalutlusi, võib teatud telefonikõnesid või kirjavahetust jälgida ja erandkorras ära keelata. Iga taoline otsus peab põhinema sisulisel salakokkuleppe ohul või muul ebaseaduslikul tegevusel ning otsus peab olema kehtestatud konkreetseks ajavahemikuks.

Mõnedes asutustes, mida CPT külastas, lubati alaealistel pereliikmetega regulaarselt suhelda tasuta internetipõhise helistamise (VoIP) kaudu. Taolisi praktikaid tuleb vägagi tervitada; kuid neid ei tohi käsitleda külastuste asendusena.

125. Vastava alaealise vanematele või õiguslikule esindajale tuleb viivitamatult teatada alaealise üleviimisest, vabastamisest, distsiplinaarkaristustest ja kaitse- ning turvameetmetest, mida tema suhtes rakendatakse, samuti kõikidest haigustest, vigastustest või surmast.

g. Distsipliin ja turvalisus

126. Rahu taastav tüllilahendus peaks olema esmane võrreldes formaalsete distsiplinaarmenetluste ja karistustega. Distsiplinaarkaristused, kui neid rakendatakse, peaksid olema juhitud proportsionaalsuse põhimõttest ja kehtestatud täielikus kooskõlas vastavate ametlike distsipliinireeglitega ning mitte toimuma mitteametliku karistuse kujul. Ükskõik milline kollektiivne karistusvorm on lubamatu.

Terves reas asutustes, mida CPT külastas, ei olnud harvaesinev, et töötajad annavad niinimetatud “pedagoogilise laksu” või kasutavad muid kehalisi karistusi halvasti käitunud alaealiste suhtes. Selles osas tuletab CPT meelde, et füüsiline (kehaline) karistus võib tõenäoliselt kujuneda väärkohtlemiseks ja peab olema rangelt keelatud.

127. CPT soovib rõhutada, et alaealise kontakt välismaailmaga ei tohiks kunagi olla keelatud distsiplinaarmetmena; see ei tohiks ka piiratud olla, välja arvatud siis, kui distsiplinaarrikkumine ongi seotud taolise kontaktiga.

128. Alaealiste teistest eraldamise kõik viisid on meetmed, mis võivad ohustada alaealise füüsilist ja/või vaimset heaolu ning peaks seega olema rakendatud ainult viimase abinõuna.

CPT arvates võib üksinda eraldamist distsiplinaarmeetmena rakendada ainult väga lühikesteks ajavahemikeks ja mingil juhul mitte kauemaks kui kolm päeva. Kui alaealised allutatakse sellele meetmele, tuleks neile osutada suhtlus-õpetlikku tuge ja asjakohast inimlikku kontakti. Tervishoiutöötaja peaks alaealist koheselt külastama pärast tema isoleerimist teistest so üksindusse paigutamist ja seejärel regulaarselt uuesti, vähemalt kord päevas, ning osutama talle kiiret arstiabi ja ravi.⁴

129. Mis puudutab üksindusse eraldamist kaitse või ennetaval eesmärgil, siis CPT tunnistab, et taoline meede võib erakordselt harvadel juhtudel olla vajalik, et kaitsta eriti haavatavaid alaealisi või ennetada tõsiseid ohte teiste inimeste turvalisusele või kinnipidamiseks turvalisusele, tingimusel et ei leita absoluutselt ühtegi muud lahendust. Iga taolise meetme rakendamise peaks otsustama pädev ametkond, tuginedes selgele menetlusele, kus täpsustatakse konkreetselt eraldamise laad, ajaline kestvus, mis alustel see kehtestatakse ja tagades pideva seire eralduse üle, samuti võimaluse, et alaealine saab esitada kaebuse otsuse üle sõltumatule asutusevälisele ametkonnale. Asjast puudutatud alaealised peaks alati saama võimaluse sobivaks inimkontaktiks ja neid peaks igapäevaselt külastama tervishoiutöötaja.

Samuti peaks vägivaldse ja/või ägetseva noore paigutamine eraldus (maharahunemis) ruumi olema vägagi erakordne meede. Igakordne taoline meede ei tohiks kesta kauem kui paar tundi ja seda ei tohiks kunagi kasutada mitteformaalse karistusena. Selles kontekstis ei tohiks mitte kunagi rakendada mehhaanilist ohjeldamist. Iga kord, kui mõni noor suunatakse eraldus (maharahunemis) ruumi, tuleks sellele viivitamatult juhtida arsti tähelepanu, et ta saaks uurida alaealise tervise vajadusi. Lisaks tuleks igakordne taoline paigutamine kirja panna keskregistrisse, samuti alaealise individuaalsesse toimikusse.

h. Alaealiste teavitamine tema õigustest

130. Asutusse sissevõtmisel tuleks kõigile alaealistele anda koopia asutuse igapäevast elu juhtivatest reeglitest ja nende õiguste ning kohustuste kirjalik kirjeldus selles keeles ja sellisel viisil, et nad ka loetust aru saavad. Alaealisele peaks samuti andma teavet selle kohta, kuidas esitada kaebust, sealhulgas nende pädevate ametivõimude kontaktandmed, kes kaebusi vastu võtavad, samuti nende asutuste aadressid, kes pakuvad õigusabi.

Nende alaealiste puhul, kes on kirjaoskamatud või kes kirjalikul kujul keelest aru ei saa, tuleb ülaltoodud teave edastada sellisel viisil, et nad sellest ka täielikult aru saaksid.

⁴ Märkus [*CPT Sekretariaadi poolt 2017ndal aastal*]:

Viimastel aastatel on CPT täheldanud kasvavat trendi, et edendada üksindusse eraldamise ärakaotamist kui distsiplinaarkaristust noortele. Komitee toetab taolist lähenemist täielikult. Siinkohal tuleks eraldi viidata ÜRO Kinnipeetavate Kohtlemise Standardite Miinimumreeglite (Nelson Mandela Reeglid. 2015) Reeglile 45 (2). Sellel teemal saate täiendavat teavet näiteks CPT 2015nda aasta aruannetest külastuse kohta Prantsusmaale ([CPT/Inf\(2017\)7](#), lõige 95), 2015nda aasta külastusest Saksamaale ([CPT/Inf\(2017\)13](#), lõige 70) ja 2016nda aasta külastusest Lätisse ([CPT/Inf\(2017\)16](#), lõige 96).

i. Kaebe- ja järelvalvemenetlused

131. Effektiivsete tagajärgjega kaebused ja järelvalvemenetlused on põhitagatise võimalused väärkohtlemise vastu kõikides kinnipidamiskohtades, sealhulgas alaealiste kinnipidamiskeskustes.

Alaealistel (nagu ka nende vanematel või õiguslikel esindajatel) peaks olema avatud kaebuse esitamise võimalused asutuste seesmisel juhtimissüsteemis ja neil peaks olema õigus ka saata kaebusi – salastatult – sõltumatule asutusele. Kaebuste esitamise menetlus peaks olema lihtne, efektiivsete tagajärgedega ja lapsesõbralik, eriti keelekasutuse osas. Alaealistel (nagu ka nende vanematel või õiguslikel esindajatel) peaks olema õigus taotleda õigusabi seoses kaebustega ja saada tasuta õigusabi, kui õigusemõistmise huvid seda nõuavad.

132. CPT jaoks on erilise tähtsusega mõne sõltumatu asutuse, näiteks külastava komitee, kohtuniku, laste ombudsmani või riigi ennetusmehhanismi (mis on moodustatud ÜRO Piinamisvastase Konventsiooni Valikulise Protokolliga – OPCAT – raames) külastused kõikidesse alaealiste kinnipidamiskeskustesse, koos volitusega vastu võtta – ja vajadusel edasi menetleda – alaealiste kaebusi või nende vanemate või õiguslike esindajate esitatud kaebusi. Neil peaks olema õigus läbi vaadata majutustingimused ja ruumid ning hinnata, kas need asutused tegutsevad kooskõlas riigi seadusandlusega ja asjakohaste rahvusvaheliste standarditega. Inspektsioonirühma liikmed peaksid olema proaktiivsed (eeltegutsevad) ning otse alaealistega kontakti astuma, siia alla kuuluvad ka eraldiseisvad vestlused kinnipeetavatega.